

EREMU URRIKO HIZKUNTZAK EUROPAN EUSKAL AUTONOMIA ERKIDEGOKO EGOERA JORRATUZ

Jose Luis Lizundia

Euskal Autonomia Erkidegoaren hizkuntza statusa jorratzerakoan, Estatutuaren 6. artikulua izan behar dugu begi bistan, ezinbesteko erreferentzia delako. Hara hor artikulua horren bost lerrodekiko azalpen laburra.

1. *«Euskarak, Euskal Herriaren berezko hizkuntza denez, hizkuntza ofizialaren maila izango du Euskal Herrian gaztelaniarekin batera eta guztiek dute bi hizkuntzok ezagutzeko eta erabiltzeko eskubidea».* Ofizialtasun horrek zer ondorio dakartzan jende arruntak, ez eta politikoko askok ez dute neurtu. Alde batetik XIX. mendetik, «Etat-Nation» unitario eta zentralista izan dugunetik, euskara, ez eta galegoa, ez eta katalana II. Errepublikako Generalitatearen garaian salbu, baztertuta edo pertsegitua izan delako. Abertzale askok uste izan dutelako, ofizialtasuna aitortuz gero, lorpen garrantzitsua zela eta siestara lasai joateko moduan zeudela, ohartzeko, administrazio zentralistaren inertiak eta, askoren erresistentziak, ofizialtasun hori moteltzen, «loapizatzen» saiatuko zirela. Nik, hori, behin baino gehiagotan esan nuen, politikan nebilenean, komunikabideetan eta Euskararen Aholku Batzordean nengoenean. Bestalde, «El euskera, lengua propia del Pueblo Vasco», aho batez onartu zena, bai hemen testuaren negoziaketan, ba Gernikan euskal parlamentariaren batzarrean eta baita Madrilgo Gorteetan ere, orain ukatua da, baita intelektualetan ere. Gauza bera gertatzen ari da katalanarekin eta galegoarekin. Gaztelau nazionalismoaren eragile askok horretan dihardute eta, bistan da, inboluzionismo bat egon dela eta indarra hartzen ari dela.
2. *«Komunitate Autonomoko Erakunde amankomunek Euskal Herriko egoera sozio linguistikoaren ñabardurak kontutan izanik, bi hizkuntzen erabilpena bermatuko dute, beroien ofizialtasuna erregulatuz, eta beroien ezagutza segurtatzeko behar diren neurriak eta medioak erabaki eta baliaraziko dituzte».* Erkidegoko erakunde amankomunek bi hizkuntzen erabilpena bermatzeko ahalegin ugari egin dituzte, begi bistan dago hori. Era berean beharrezko ziren neurri asko hartu dituzte. Besterik da, alorrik alor desoreka franko daudela, baina hori gero jorratuko dugu.

3. «*Hizkuntza dela-eta, ez da inor gutxietsiko*». Gutxieste edo diskriminazio kontua jorratzeaz luze jardun beharko genuke eta, hemen, inor diskriminatua izan baldin bada euskaldunok izan gara eta ez gaztelaniadun elebakarrak.
4. «*Euskarari dagokionetan, Euskaltzaindia izango da erakunde aholku emaille*». Puntu hau gerorako uzten dut.
5. Artikulu honek historia luzea du, EEn prestatu genuen aurreproiektuko testutik: «*Euskal Agintea podrá establecer relaciones bilaterales de índole cultural, destinadas a salvaguardar y promocionar la lengua vasca, patrimonio común de Alava, Guipúzcoa, Vizcaya y Navarra peninsular, Merindad de Ultrapuertos de Navarra, Lapurdi y Zuberoa, con las instituciones correspondientes de estas tres regiones euskéricas bajo Administración de la República Francesa, a cuyo fin solicitará de las Cortes Generales la proposición y aprobación del Correspondiente Tratado*» (zoritxarrez Tamayo Salaberria neba-arrebek ez zuten euskal bertsoia argitaratu), Gernikan onartu zenera «*Euskara ez da soilik autonomidun herrialde honen ondasuna baita beste eusko jende-multzo eta herrialde mugakide batzuen ere. Horregatik, autonomidun herrialde honek kultur lokarriak ezarri ahalko ditu beroriekin, ondasun hori zaindu eta pizteko*» eta, hortik, Gorteetan onartutako eta indarrean jarri zenera: «*Euskara beste euskal lurralde eta komunitate batzutan ondarea izanik, erakunde akademiko eta kulturazkoek beroekin izan ditzaketen harreman eta loturez, kanpo, Euskal Herriko Komunitate Autonomoek eskatuko ahalko dio espainol Gobernari lurralde eta komunitate horiek kokaturik dudaneko Estatuarekin itunak eta komenioak egin ditzala –edo eta hala behar izanez gero Gorte Jeneralei horretarako eskabidea ager dezan, berauek hura onartzeko–, horretara euskara zaindu eta bultzatzea dedin*», ba dardelako diferentziak. Konpara ditzagun testuak. Dena dela, gai hau, txosten honen azken puntuan jorratuko dut zehatzago.

Gaur hogeita lau urte betetzen dituen 1982/10 Legeaz, hots, Euskararen Erabilpena Normalizatzekoaz, aipamen batzuetara mugatuko naiz, besteak beste, gaurko xedea ez delako horrenbeste, ez legea goraiatzea, ez errukirik gabe kritikatzeko. Legea koiuntura jakin batean eztabaidatu, negoziatu eta onartu zen, Garaikoetxea lehendakari zenean, bi sailbururen partaidetzaz, Hezkuntzako Etxenike jaunaren eta Kulturako Labaien jaunaren, partaidetzaz eta tramitatu zen Eusko Legebiltzarreko Hezkuntza eta Kultura batzorde parlamentarioaren bidez, zeinetan batzorde buru zen Alberto Ansola jeltzalea, buruorde ni neu eta idazkari, Joaquín Aginaga UCDekoa. Orduko egoera politikoa, oraingoa baino ahaltsuagoa zen, indar politikoen korrelazioa halakoxea zen eta, legearekiko negoziaketak, lanean geunden talde parlamentarioen artean zen posible. Gure bizkar dugu bakoitzaren euskara eta hizkuntza politikarekiko erantzukizun historikoa, bai partaideona eta baita parte hartu ez zutenena ere. Oinarritzko le-

gea denez, Euskal Herriaren historian inoiz ez bezalako aukerak ematen ditu. Frankismo garaian ez genuen hainbeste amesten. Besterik da, guretariko askoentzat asebetegarriak suertatu diren.

24 urte geroago, Oinarrizko Lege horren –Ley Básica delakoaren karakteristika bat baitu– garapena jorratzea nahiko nuke, ez lege berri batez, ez baita gaurko gaia. Aukerak, ene ustez, oso modu desberdinez aprobetxatu dira. Hara hor eta eztabaida agortzeko asmorik gabe, hausnarketa edota iradokizun zenbait.

Irakaskuntza izan da, dudarik gabe, oinarrien garatu dena. D B eta A ereduak Oinarrizko Lege horren garapen zehatza baitira; Ikastolen Legea ere hor dago; IRALE (Irakasleen Alfabetatze Euskalduntze Programa). Honetaz irakurgarria da, berriena delako, IRALEn 2006-2007 ikasturterako Aurkezpen-txostena, zeinetan 19 orrialdean hau dioen: «*Euskeraren Erabilera Normalizatzeako 10/1982 Oinarri Legeak (EHHA, 1982-12-16), bere 15. atalean, Euskal Autonomia Erkidegoko ikasle orori bere ikasketak euskaraz zein gaztelaniaz egiteko eskubidea aitortzen dio. Hori dela-eta, Eusko Legebiltzarrak eta Jaurlaritzak euskal irakas-sistema elebiduntzeko beharrezko neurriak hartuko dituztela adierazten du atal horrek berorrek. –Lege hori garatzeko, bestalde, Hezkuntza eta Kultura Sailaren uztailaren 11ko 138/1983 Dekretuak (EHAA, 1983-7-19) Euskal Autonomia Erkidegoko bi hizkuntza ofizialen erabilera xeheago arautu zuen unibertsiteteaz kanpoko irakasmaitetan. Dekretu haren adierazpena garatuz, 1983ko abuztuaren 1eko Agindua (EHAA, 1983-8-19) zera ezarri zuen bere 3.1. atalean: «Euskal Autonomia Erkidegoko ikastetxeetan lanean diharduen irakasle-jendea alfabetatu edo euskalduntzeko programa eratuko du Hezkuntza eta Kultura Sailak, eta urtero-urtero egingo...».– Otsailaren 19ko 1/1993ko Euskal Eskola Publikoaren Legeak, eta hori garatzeko martxoaren 9ko 47/1993 Dekretuak (EHAA, 1993-4-2), ordurainoko araudian aldatuta sakonak eragin dituzte. Irakas-sistema publikorako HE1 eta HE2 eskakizunak sortu eta ezarpen-egunak zehazteko irizpideak finkatu dira bertan, besteak beste. Ondoren, berriz, 1994ko urtarrilaren 10eko eta 28ko Aginduek (hurrenez hurren EHAA, 1994-1-26 eta EHAA, 1994-2-11) IRALE programa bera eraberritu dute bere luze-zabalean. Bigarren Agindua, hain zuzen ere, zera dio bertako 4. atalean 3. pasartean: «deialdi publikoz edota aurkezpen-txostenez jakinaraziko dituen Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila aldiari aldiko ekitaldiaren baldintza zehatzak». Aurreraxeago, Agindua-ren 6. atalean, hain zuzen, Hezkuntza Sailburuordetzak urtero-urtero zein puntu zehaztu eta beharrezko aurretiaz jakinaraziko dituen adierazi du.– Ikastetxe pribatuetakoa irakasleei, publikoetakoei bezala, HE1 eta HE2 azterketen bidea eskaintzen zaie, eta beren irakaslanerako baliozkotzat aitortzen. Ikus, bereziki, hartarako atea zabaltzen duen urtarrilaren 19ko Agindua, 1996ko otsailaren 8ko EHAAn argitaratu emana».*

Eta zergatik IRALEn zehazki garatu da? Agian, euskalduntzea irakaskuntza alorrean ondo finkatuz gero, gainontzeko esparruak berez etorriko zirelako-

an, ahazturik Lluís Ninyoles soziolinguistak zioena, hots, hizkuntza bat normalizatzeko, irakaskuntza maila guztietan, administrazio erakunde denetan, giza komunikabide orotan ofizialdua, normalizatua, alegia, izan behar dela. EITB legean ere garatua da euskararen erabilera eta baita garatzen dituen dekretu eta bestetan ere. Kulturari gauza asko eta onak egin dira, egia da, baina euskaldun-tze prozesua ez da irakaskuntza eta kulturagintza eremuetan amaitzen.

Eta ez, «deskuidatu» egin ditugu beste asko. Administrazio desberdinak: justizia administrazioan oraindik ez duk ikusi zentzu zehatz bat alderdi edo barruti judizialen arabera, nahiz eta Aholku Batzordean nengoelarik eskatu. Eta horrek ez du kentzen, alor honetan ez dugula aukera handirik, zoritxarreko 1985eko «Ledesma Legeari esker» baina dugun apurretan ere ez da garatu, itzulpengintzara mugatu da gehienbat. Tokiko Administrazioan udal ordenantzen poderioetan utzi da, gehienak edozein auzitegik atzera botatzeko modukoak, duten lege mailarik ezaz gain. Nahiz eta Auzitegi Konstituzionalak atzera bota 6.3. artikulua, Euskadiko Udal Lege ditxosoa eginda egon bazen eta, hor, lege mailako kapitulu bat, euskararen erabileraz, ez bakarrik udalentzat, baita mankomunitate, partzuergo eta kontzejuntzat hobeto eta ziurrago egongo ziren erakunde horiek, ordenantza mailako tokian tokiko garapen ahulekin baino. Quebec-en bezala «Commission de toponymie», zoritxarrez, ez da gauzatua izan, ez lege mailan, ez dekretu mailan ere, zeinetan Jaurlaritzak, Aldundi, EUDEL, Euskaltzaindia eta Unibertsitatea izango ziren partaide. HPSko legegari bik eta hirurok dekretu proiektu idatzia ere aurkeztu genion buruari, baina nonbait ez zen gai izan, Aldundiekin bereziki, akordiora iristeko. Garraio eta enpresa publikoetan eta bestetan, bakoitzaren arabera dago, lege garapen amankomun baten aterbe eskasiaz. Barne eta Osasun sailetan, euskalduntze planak beranduegi etorri dira eta, aurretiaz beharko zukeen lege garatu propiorik gabe. Merkataritza, nekazaritza, industria eremuetan hainbeste erabaki hartu dira, baina euskarekiko lege propiorik, kapitulu berezirik, gutxienez, ez dut ezagutzen. Foru arauen mailan, gauza puntual batzuk ezagutzen ditut, baina sistematikoki eta, urte hobeagoetan, ez asko. Dena dela zehatzago aztertu beharko litzateke hau guztia.

Estatutuaren 6.4. lerrokadak historia triste bat du, lerrokada honek, hots, «la» galdu baitzuen norbaitek Gernikatik Madrilerako bidaian desagertu zuelako. Hala ere, konponbidean jarri daiteke, Kataluniako «Llei d’Autoritat Llingüística» gisako batekin edo Galiziako hizkuntza normalizazio legeak dioenarekin: *Disposición adicional. En las cuestiones relativas a la normativa, actualización y uso correcto de la lengua gallega, se estimará como criterio de autoridad el establecido por la Real Academia Gallega*. Orain hogeita lau urteko arazorik ez dago eta uste dut garaia dela gai hau garatzeko. Hobeto oraindik Kataluniako «Llei 8/1991, de 3 de maig, sobre l’autoritat llingüística de l’Institut d’Estudis Catalans» delakoaren pareko batekin.

Eusko Jaurlaritzaren, hiru foru diputazioen eta udalen inguruetan mota desberdinetako erakunde ugari sortu dira; beraien sorrerako lege edo dekretu

tuetan hizkuntza normalizazioak zer nolako garapen propioa izan dute? Batzuk izan dute, bai, EITB, IVAP, baina beste askok?

Nafarroa eta Iparraldearena aztertzeko Estatutuaren 6.5. irakurri beharra dago, baina baita ere Nafarroako Foru Erkidegoarekin Estatutuaren 22. artikulua. Nafarroako oraingo agintariekin nekez gauza daiteke ezer eta aurrera pauso batzuk egin zirenean, Otano gobernuburu zela, porrot egin zuten. Iparraldearekin, hobeto esan, Akitaniako Hego-Mendebaldearekin, hitzarmen koiuntural bat lortu zen, baina, tamalez, ez du jarraipen iraunkorrik izan, akordio solteak bai, ordea. Estatuko elebidun diren beste erkidegoekin zer egin daitekeen, beti ere, hizkuntza normalizazioaz soilik, guztiz aztertu gabe dagoela esango nuke. Europari begira, ordea, ni baino prestatuagoak mintzatu dira, baina ez legoke gaizki lege eta ahalbide trukaketa bat izatea hizkuntza minoritarioetako erakundeen artean.